

برنامه ریزی برای شهر تاریخی سمرقند

موسسه فرهنگی آقاخان
برنامه حمایت از شهرهای تاریخی

برگردان به فارسی:

مهدی پیرحیاتی

عنوان و نام پدیدآور :	برنامه‌ریزی برای شهر تاریخی سمرقند/ موسسه فرهنگی آقاخان برنامه حمایت از شهرهای تاریخی؛ برگردان به فارسی مهدی پیرحیاتی.
مشخصات نشر :	تهران : اول و آخر، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری :	۹۶ص: مصور(بخشی رنگی)، نقشه(رنگی).
شابک :	۷-۱۵-۷۳۶۳-۶۰۰-۹۷۸-۱۱۸۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی :	فیبا
یادداشت :	عنوان اصلی: Planning for the historic city of Samarkand ۱۹۹۶
موضوع :	شهرسازی -- ازبکستان -- سمرقند -- طرح و برنامه‌ریزی
موضوع :	نوسازی شهری -- ازبکستان -- سمرقند -- طرح و برنامه‌ریزی
موضوع :	توسعه پایدار شهری -- ازبکستان -- سمرقند
موضوع :	شهرها و شهرستان‌ها -- ازبکستان -- سمرقند -- نگهداری و مرمت
موضوع :	سمرقند (ازبکستان) -- آثار تاریخی -- نگهداری و مرمت
شناسه افزوده :	پیرحیاتی، مهدی، ۱۳۶۲-
شناسه افزوده :	موسسه فرهنگی آقاخان. برنامه حمایت از شهرهای تاریخی
رده بندی کتبی :	۱۳۹۴ س۸ ۴۲ الف/ HT1۶۹
رده بندی یو بی سی :	۳۰۷/۱۲۱۶۰۹۵۸۱
شماره کتابشناسی ملی :	۴۱۷۵۲۲۹

برنامه‌ریزی برای شهر تاریخی سمرقند

مؤلف || Stefano Bianca

مترجم || مهدی پیرحیاتی

چاپ نخست || ۱۳۹۵

تیراژ || ۱۰۰۰ نسخه

شابک || ۷-۱۵-۷۳۶۳-۶۰۰-۹۷۸

قیمت || ۱۱۸۰۰۰ ریال

ناشر || انتشارات اول و آخر

تهران

میدان انقلاب-کوچه جنتی- بن بست فرسار- پلاک ۳ واحد ۱

۰۹۱۲۱۳۳۳۶۳۴ - ۰۶۶۱۲۷۰۸۳ - ۰۶۶۱۲۷۲۶۶ - ۰۲۱

پیشگفتار مولفین:

ایران کشوری است کهن و دارای یادگارهای باارزش از زمان گذشته، که بناها و آثار تاریخی زیادی را در خود جای داده است. این آثار همگی در میراث فرهنگی کشور جای می‌گیرند. میراث فرهنگی سرمایه‌ای به ارث برده شده است که مردم آن را به عنوان تجلی و انعکاس از دانش در حال تکامل، اعتقادات، سنت‌ها و درکشان از عقاید و سنت‌های دیگران می‌شناسند و ارج می‌نهند.

حفاظت از میراث فرهنگی از آن جهت که می‌تواند در شناخت ما نسبت به گذشت، راهگشا باشد، بسیار مهم می‌نماید. شبکه توسعه آقاخان یکی از موسساتی است که قدم‌های بسیاری در حفاظت از شهرهای تاریخی برداشته است. این شبکه گروهی از سران‌های غیرمذهبی، بین‌المللی و خصوصی است که در جهت بهبود فرصت‌ها و ارتقای شرایط زندگی مردم، در مناطقی از جهان که در حال توسعه‌اند فعالیت می‌سازد. ده‌هالیته‌های این شبکه درباره توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی و توسعه فرهنگی در مناطق یاد شده می‌باشد. در راس قسمت فرهنگی، موسسه فرهنگی آقاخان قرار دارد که در سه زمینه جایزه معماری آقاخان، برنامه‌ریزی شهرهای تاریخی و برنامه‌های فرهنگ و تعلیم و تربیت فعالیت می‌کند. هدف این موسسه، احیای میراث جوانی در جهان اسلام می‌باشد که برنامه‌ریزی شهرهای تاریخی یکی از این اهداف باشد. این برنامه فعالیت‌های خاصی را انجام می‌دهد که بر احیای فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی شهرهای تاریخی در جهان اسلام متمرکز است.

در نوشته پیش رو تجربه‌ی برنامه‌ریزی برای شهر تاریخی سمرقند با توجه به آخرین نظریات در زمینه بازآفرینی شهری مورد بحث و گفتگو قرار می‌گیرد و سعی شده با به تصویر کشیدن این تجربه موفق تا حدودی علاقه‌مندان به این موضوع را با آخرین نظریات و نتایج بازآفرینی شهرهای کهن و تاریخی آشنا نماییم. این کتاب سومین برگردان فارسی از سری پروژه‌های موسسه فرهنگی آقاخان در بافت‌های کهن و تاریخی شهری می‌باشد و امید است با یاری همه

دوستان و اساتید گامی موثر در جهت ترجمه پروژه‌های بعدی برداشته شود تا جوانان این مرزوبوم بتوانند با استفاده از تجربیات موفق کشورهای دیگر و به‌روز کردن این تجربیات با شرایط فرهنگی کشور عزیزمان ایران، گام مهمی در برگرداندن بافتهای کهن و تاریخی میهنمان به زندگی روزمره بردارند. این کتاب می‌تواند منبع خوبی برای مدیران محوطه‌ها و سایت‌های تاریخی، دانشجویان و دانش‌آموختگان رشته‌های مرمت، معماری و شهرسازی و سایر دوستداران میراث فرهنگی و طبیعی باشد. جا دارد از تلاش صمیمانه دوستان عزیزم مهندس عبدالله نصرالهی و مهندس ابوذر هادی که همواره یار و مشوق بنده در انتشار این کتاب بوده‌اند، تشکر و قدردانی نمایم.

با احترام

مهدی پیرحیاتی

آبان‌ماه ۱۳۹۴ خورشیدی

www.ketab.ir

مندرجات

- مقدمه..... ۷
- طرح کلی توسعه تاریخی شهر..... ۱۱
- به سوی یک برنامه توسعه راهبردی جدید..... ۳۰
- طرح مقدماتی نوسازی برای منطقه گورامیر..... ۵۳
- اجراء اقدامات حفاظت و برنامه‌ریزی..... ۷۸
- واژه‌نامه تخصصی (مترجم)..... ۹۰

طرح روی جلد: درگاه اصلی و گنبد توپزه‌دار گورامیر، مسجد و مقبره تدفینی تیمور، مرمت شده برای مراسم بزرگداشت تیمور در اکتبر ۱۹۹۶.

(توسط استفانو بیانکا، مدیر برنامه پشتیبانی شهرهای تاریخی)

از بین تمامی شهرهای تاریخی در دنیا، سمرقند به دلیل موقعیت محوری شهر در امتداد جاده ابریشم افسانه‌ای، به عنوان چهارراه اولیه و اصلی بین شرق و غرب، همواره جاذبه خیلی خاصی داشته است. تجار، راهبانان و فرستادگان دیپلماتیک از بارگاه‌های اروپا از امپراطوری‌های آسیای مرکزی در قرن سیزدهم بازدید کرده‌اند و نقل‌قول‌های جالبی از تقابل‌های بین دو تمدن کاملاً همتراز ولی در عین حال خیلی متفاوت به جای گذاشته‌اند. طی قرن‌ها سمرقند قادر به حفاظت میراث خود از دوران شکوفایی تیموری بوده است که دوره‌ای است که در زمینه احیای انزیر هرات ملی ازبکستان اهمیت جدیدی کسب کرده است. شکل‌دهی مجدد این هرات با گشوده‌شدن درهای آن به دنیا قرین شده است که با ارتباطات آسان‌تر و با افزایش منطقه به توسعه فعلی ازبکستان از جانب کشورها، موسسات و افراد خارجی تسهیل شده است.

با توجه به این تبادل فرهنگی تجدیدشده بین فرهنگ‌های آقاخان بر مبنای تفاهم با جناب آقای اسلام کریموف، رئیس جمهور ازبکستان، با همکاری نزدیک با مقامات ملی و محلی چند ابتکار را در سمرقند شروع کرد. اولین ثمره این همکاری، رقابت ایده بین‌المللی ۱۹۹۱ برای ساماندهی مجدد مرکز شهر تاریخی بین ریگستان و ارگ تیمور بود که در سال ۱۹۹۲ با مراسم اعطای جایزه آقاخان برای معماری در ریگستان دنبال شد. دو سال بعد، برنامه پشتیبانی شهرهای تاریخی بنیاد در یک تلاش برای همکاری بلندمدت با شهرداری سمرقند دست به دست هم دادند تا طرح جامع سال ۱۹۸۰ را به موازات شهر تاریخی بازنگری و به‌روزرسانی نموده و پیشنهادات نوسازی تفضیلی‌تری برای مناطق کلیدی خاص در مرکز قدیمی تدوین نمایند.

هدف این ابتکار عمل که به کمک دو مشاور بین‌المللی انجام شد، تشکیل یک ساختار نهادینه مشارکتی ریشه‌دار مشتمل بر ادارات فنی شهرداری و کارکنان

کلیدی موسسه دولتی برنامه‌ریزی و موسسه دولتی مرمت با تکیه بر منابع دانشکده معماری سمرقند و ارائه فرصت‌های جدید برای معماران و برنامه‌ریزان جوان ازبکستانی بود.

اولین نتایج این فرآیند کاری مشترک که در سال‌های پیش رو عمیق‌تر شده و توسعه خواهد یافت و در این کتابچه ارائه می‌شود، کاری است که در اکتبر ۱۹۹۶ میلادی برای مراسم بزرگداشت تیمور تدوین شده است. در حالی که اهداف بلندمدت بنیاد در سمرقند فراتر از محدوده‌های زمانی تعیین شده در مراسم بزرگداشت است، گروه از دوره زمانی تعیین شده با این مهلت جهت تهیه چند پیشنهاد برنامه‌ریزی تفصیلی برای منطقه گورامیر استفاده نمود. با این وجود، اجرای این گونه برنامه‌های پیچیده مستلزم چارچوب زمانی طولانی‌تر خواهد بود. لذا بنیاد، مراسم بزرگداشت را به عنوان یک نقطه شروع برای کل مجموعه پروژه‌های نوسازی این شهر در نظر می‌گیرد که باید توسط مقامات سمرقند با همکاری بنیاد از طریق موسسه «مید» «مرکز احیای شهر تاریخی سمرقند» انجام شوند. صرف نظر از پشتیبانی مالی خارجی که یقیناً باید برای پروژه‌های خاص بسیج شوند، فرآیند اجرا باید حتی‌الامکان متکی بر منابع و توانایی‌های بومی باشد.

شاید ارائه این گزارش با چند اظهارنظر در مورد یافته کلی، پشت رویکرد جمعی بکار گرفته شده توسط گروه کاری مناسب باشد. «ناساً جاذبه سمرقند تاریخی ناشی از تعامل ظریف بین سه عامل متناقض و در عین حال مکمل می‌باشد: مقیاس بزرگ و شکوه ابنیه تاریخی شهر، کیفیات انسانی بافت مسکونی خیلی درهم پیچیده که از خانه‌های حیاطدار کم‌ارتفاع سنتی آن معلوم است و زیبایی باغ‌های آبرسانی شده که مکمل بافت شهری بوده و گاه‌ها در آن رسوخ می‌کنند. هر یک از این سه عنصر باید با سایر عناصر در تعادل باشد تا تناسب بافت شهری سمرقند به عنوان یک کل حفظ شود. اگر تک‌تک ابنیه تاریخی به بهای قربانی کردن بافت شهری پیرامونی نمایش داده شوند، جداسازی آنها برای

شخصیت منحصر بفرد هسته تاریخی بدون افزودن ارزش به خود ابنیه تاریخی زیانبار خواهد بود. این امر همچنین ممکن است وجه تمایز ضروری بین بخش‌های تاریخی و مدرن شهر را از بین ببرد، خصوصاً زمانی که با ایجاد محورهای تردد اصلی برای وسایل نقلیه همراه باشد. به همین نحو ایجاد باغ‌های بزرگ درون بافت شهری مگر در صورت لحاظ در یک چارچوب کاری معماری مناسب ممکن است، تجربه شهر تاریخی را از بین برده و در عین حال مزیت محدودی برای کاربران واقعی داشته باشد. در تدوین مفاهیم و پیشنهادات مذکور در این گزارش، گروه تلاش نموده است تعادل بین این سه عنصر مرتبط به هم را مجدداً برقرار و اصول بین‌المللی حفاظت شهری روز پیروی نماید.

کار گروه متشکل از افراد حرفه‌ای ما بدون پشتیبانی مقامات ازبک میسر نبود. از جناب آقای اسماعیل جریبکوف (معاون اول نخست‌وزیر و رئیس کمیته مراسم بزرگداشت تیمور)، جناب آقای آلیشر مردیوف (حاکم ایالت سمرقند) و جناب آقای عزیز نصیروف (حاکم شهر سمرقند) که از همان ابتدا از این پروژه پشتیبانی نمودند کمال تشکر را داریم.

گروه همچنین از ترغیب‌های عمده جانب آقای بوتیر عثمانوف رئیس هیئت ملی ابنیه تاریخی، استاد رستم هولمراذوف رئیس موسسه دولتی معماری و ساختمان سمرقند، استاد محمد احمدوف رئیس دانشکده معماری و استاد نعمت‌جان صادقوف که روابط آنها با بنیاد به سال ۱۹۸۹ بازمی‌گردد برخوردار بود. علاوه بر این اتحادیه معماران ازبک تحت ریاست فیروز اشرفی گروه پروژه را در کارهای خود پشتیبانی نمود و در راه‌اندازی پروژه سمرقند کمک شایانی به بنیاد ارائه نمود.

در نهایت، بر خود می‌دانم از تمامی افراد حرفه‌ای ازبک و خارجی که کار لحاظ شده در این گزارش را انجام داده‌اند تشکر نمایم. اختصاصاً از کمک سخاوتمندانه استاد گالینا پوگاچنکووا برای تحلیل تاریخی منطقه پروژه سپاسگزارم. به‌علاوه آقای الکساندر الکساندروویچ از موسسه دولتی برنامه‌ریزی در تاشکند تجربه و

دانش گرانبهای خود در مورد سمرقند را ارائه نمود و با فرانسسکو سیراوو و امیر پاسیک که تخصص خود در زمینه شهرهای تاریخی ایتالیا و پروژه اعطای جایزه موستار در یوگسلاوی سابق را ارائه نمودند همکاری نزدیک داشتند. اظهار هونزای فرصت‌های توسعه اقتصادی و جامعه پروژه گورامیر را مشخص نمود و دکتر مونا سراج‌الدین در تعریف ساختار و وظیفه «مرکز احیاء» آتی به گروه کمک نمود. اختصاصاً باید از سه معمار ازبک جوان: فرهاد باقروف، شفقت قربانوف، الوگبک توجیه ویوف به عنوان بخشی از گروه بزرگی از دانشجویان نام برد که بررسی‌ها و پروژه‌های معماری منطقه آزمایشی گورامیر را به کمک هیو پترسون و تحت راهنمایی دکتر امیر پاسیک و اساتید سابق وی، اساتید م. احمدوف و ن. صادقوف تهیه نمودند. همکاری دانشجویان برنامه آقاخان برای معماری اسلامی در بررسی‌های اولیه، دکتر رجبی، استاد آتیلیو پتروچیولی نیز شایان قدردانی است.